

oblikovanju narodne samozavesti kakor tudi v oblikovanju moralne čistosti in duhovne svobode posameznika. Marsikdo med Vašimi sodobniki lahko pove, da te ali one Vaše sodbe o literaturi in o literatih ne more sprejeti ali v celoti ali pa brez pridržkov. Menda pa ni nikogar, ki ne bi mogel priznati Vašemu literarnemu kritičnemu ustvarjanju, da je neločljivi del slovenske literature in kulturno-idejne miselnosti v našem stoletju. To pa je neizbrisen rezultat Vašega ustvarjanja in pisanja. Kajti duhovna ustvarjalnost je najvišja vrednota v življenju človeka.

Bojan Štih

KONJI NA EKРАНУ

(Povest o lutkah in ljudeh)

Ferdo Godina

Martin Češnovar mi je danes zjutraj telefoniral, ko sem še spal. Klical me je precej vznemirjen. Češnovar je vzgojitelj v zbirnem centru za pobeglo in moralno načeto mladino. Odkar se poznavam, mi je pripovedoval že o nešteti primerih svojih fantov in deklet z željo, da bi jih jaz posnel na filmski trak. Ponujal mi je te primere različno. Včasih mi je telefoniral, drugič mi jih je opisal celo na desetih tipkanih straneh. Če sva se srečala, me je povabil v kavarno in mi je pripovedoval podrobno o svojih fantih ali dekletih, ki so jih pripeljali miličniki v center.

Nekoliko sem se Češnovarja naveličal, čeprav bi moral za tem njegovim materialom kot filmski režiser hlastati. Vendar sem se že teh družbeno občutljivih tem naveličal. Režiral sem v zadnjih letih, še preden sem Češnovarja in njegov center sploh poznal, kratke filme o stanovanjskih problemih, nato kratek film o človeku, ki živi sredi mestnega trušča, radijskih govorov, muzike in prireditev popolnoma osamljen in se zaradi te osamljenosti nazadnje obesil. Še en moj kratek film govori o skupini nekakih naveličancev, ne huliganov. Za huligane smo premajhen narod.

Noben izmed teh filmov ni bil nagrajen in nobenega niso poslali v tujino na mednarodne festivale, da ne bi trpel ugled države. Menim, da je tako ravnanje zelo zmotno. Resnica ni namreč še nikomur škodovala, laž ima pa kratke noge. Ta modrost ne velja samo za ljudi, ampak tudi za države. Če sem najstrožje avtokritičen, bi moral vsaj osamljenec

iti v svet, ker je ta film močno umetniško delo, naši državi pa bi prinesel vsekakor čast.

Tak napačen odnos pristojnih državnih in družbenih organov me je sčasoma utrudil. Prav zadnje čase mislim na kratek film o konjih. Konji ne bodo nikogar motili. Mogoče mi bodo celo vrgli kako nagrado, da bi si poleg vsega drugega nekoliko izboljšal svoj gmotni položaj. Življenje filmskega delavca je pri nas namreč slabše ko beraško.

Konji so lepe živali. Ustvarjeni so kot nalašč za film. Če bi jih posnel brez jezdecev v skokih, v teku, v skupinah, v noči ob primerni razsvetljavi, ob vodi ali mogoče v meglenem spomladanskem jutru, bi napravil lahko film o čudežu in igri narave.

V te moje načrte je udaril danes s telefonom Češnovar z novim primerom iz centra. Ponoči so namreč miličniki pripeljali od nekod fanta, pobegleža. Fant, je dejal Češnovar, si grize do krvi nohte na rokah in nogah. Grizenje nohtov, posebno na nogah, je Češnovarja vznemirilo. Zgodba o tem grizenju bi lahko postala zelo zanimiva. Filma, ki bi obravnaval kaj podobnega, še res nisem videl.

Češnovar fantove zgodbe še ni poznal. Prav zato mi je telefoniral navsezgodaj. Prigovarjal mi je, da bi njegovo zgodbo skupaj poslušala. Češnovar bi ga spraševal, jaz bi pa bil kje v sobi skrit in bi fanta ne samo poslušal, ampak bi ga tudi naskrivaj opazoval. Nudi se mi najlepša priložnost, je trdil, da posnamem dober film. Prepričan je bil, da bo fantova zgodba zanimiva. Razen tega, da bom fanta lahko skrit poslušal, me namerava Češnovar presenetiti še z nečim drugim. O tem mi pa ni maral govoriti. Če me zdaj ne bo navdušil za film, me ne bo nikoli. Drugega dne zjutraj bi naj bil pri njem v centru, da bo lahko vse temeljito pripravil.

Odločil sem se, da bom v center prišel. Obljubil sem mu, da bom točen. Nato sem spet legel in premišljeval. Ta Češnovar je zgrešil poklic, o tem ni dvoma. Ko bi bil on filmski režiser, bi s kamero obrnil svet. S svojo izredno voljo in zavzetostjo za film bi delal čudeže na platnu. Tako pa telefonira, piše predloge za kratke filme o svojih varovancih in me muči po kavarnah. Mogoče bi se jaz počutil v njegovem poklicu mnogo bolje. Fant z nohti, obgrizenimi do krvi na rokah in nogah, bi me pretresel. Kje bi mogel ob njem pomisliti še na film. Vrtal bi v sebi, kako bi ga umiril in poslal domov, od koder je pobegnil. Češnovar pa gleda vse svoje fante in dekleta samo skozi lečo filmske kamere.

Njegove priprave za tako čudno predstavo, ki bi naj bila samo priprava za film, so me mikale. Češnovar me je čakal drugega dne zjutraj na oknu svoje delovne sobe v graščini, kjer je bil zbirni center. Pomahal

mi je, ko sem se bližal centru po drevoredu divjih kostanjev, ki so pravkar cveteli. Okrog graščine se je igralo polno fantov in deklet različnih starosti. Bili so žogo, lovili so se po grajskem gozdu, igrali so košarko in ping-pong. Ko ne bi vedel, da so jih pripeljali sem s silo od vseh vetrov, bi nanje niti ne bil pozoren.

Češnovarjeva delovna soba, v katero me je pripeljal, je bila že pripravljena. V kotu ob oknu je obesil zaveso, za katero naj bi se jaz skrila. Za zaveso je bil postavljen nekak oder iz dveh zabojev. Na tem odru je stal že stol, kjer naj bi jaz sedel in kjer bi, tako je menil Češnovar, pozneje postavil stativ s filmsko kamero, ki bi fanta snemala s ptičje perspektive. Takih filmov Slovenci sploh nimamo, je trdil Češnovar.

Zlezel sem na oder in sedel na stol. Od tu sem si potem ogledoval ozko in dolgo sobo. Pred menoj je bila Češnovarjeva pisalna miza. Ob stenah so stale steklene omare, polne igračk.

Bilo mi je precej tesno pri srcu. Če me bo fant med njunim razgovorom odkril, mi bo zelo nerodno. Pripeljejo ga s ceste v zavod med resne ljudi, ki bi mu naj bili vzgled, pa odkrije najino neprijetno igro. Lahko me odkrije. Mogoče bom moral zakašljati ali kihniti. Dovolj vzrokov bo med napetim vzdušjem. Že sem hotel svoje dvome o uspehu takega početja povedati Češnovarju, pa sem molčal, ko sem ga videl, kako je bil zavzet. Saj se mi hujšega ne more zgoditi, kakor da bom pred fantom doživel blamažo.

Ko je Češnovar vse pripravil, je šel po fanta. Jaz sem ju za zaveso čakal. Prišla sta kmalu. Češnovar ga ni takoj peljal k svoji mizi, ob kateri je imel zanj pripravljen stol. Nalašč ga je ustavil pred stekleno omaro. Rekel mu je, da so to lutke in da je igra z lutkami zelo zanimiva. Danilo, tako je bilo fantu ime, lutk še ni nikoli videl. Že med ogledovanjem lutk je Češnovar začel zvaljati iz njega ne samo, kar ga je kot vzgojitelja zanimalo, ampak da bi tudi meni za zaveso pripovedoval o sebi.

Danilo je imel mater, ki je bila zaposlena v tovarni brušenega stekla, sestrico Majo, nekoliko mlajšo od njega, in deda, ki je bil že star. Danilov oče se je pred leti pri nekem prevozu ponesrečil. Padel je med naglo vožnjo s kamiona. To je bila Danilova družina.

Češnovar ga je potem povabil, naj sede za pisalno mizo. Tudi Češnovar je sedel. Danilo je bil obrnjen proti meni, tako da sem ga imel čisto pred seboj.

Zdaj sem fanta lahko opazoval. Bil je nekoliko bled, oči je imel otožne in lepe, temne lase razkuštrane. Oblečen je bil v ponošeno obleko. Pogled na njegove noge je bil res pretresljiv. Koža ob nohtih mu je kar narahlo krvavela. Prav tako živo si je Danilo obgrizel nohte na rokah.

Fant je bil skoraj brez nohtov. Njegova notranja stiska je morala biti velika in dolgotrajna. Moral je imeti tehten vzrok, da se je odpravil v svet. Kaj ga je pripeljalo do tega, je bila zdaj Češnovarjeva naloga, da zvrta iz njega.

Nisem si mogel zamišljati, kako si grize nohte na nogah. Če bi ga ujel ob tem na filmski trak in če bi zajel vzrok njegove notranje stiske, bi nastal mogoče film, ki bi bil sploh redkost med filmi.

Danilo je imel v razgovoru s Češnovarjem neprestano prste v ustih. Grizel je nohte zdaj leve nato desne roke.

Ko sta sedla, Češnovar razgovora o lutkah ni pretrgal.

»Če nisi videl lutk drugače, na televiziji si jih gotovo videl.«

»Televizijo sem samo enkrat gledal v Ljubljani, v izložbenem oknu. Takrat niso igrale lutke. Neko proslavo sem gledal.«

»Če jih še nisi videl, si jih lahko zdaj ogledaš,« je menil Češnovar. Vstal je in odprl stekleno omaro, iz katere je gledalo mnogo lutk. Cela vojska lutk je bila v velikem redu razpostavljena po policah v stekleni omari. Lutke so predstavljale otroke, starčke, drvarje, kuharice, pastirje, gosposko oblečene žene in može, pse, krave, konje. Tu je bilo tudi pohištvo: omare, mize, postelje. Danilo je obstal pred množico lutk in jih molče nekaj časa gledal. Češnovar ga je pustil, da si je napasel oči. Potem mu je rekel:

»Saj lahko kakšno vzameš in si jo ogledaš. Mogoče tako, ki je podobna dedu.«

Danilo se je kar zapičil v lutke. Iskal je med njimi dedka. Jemal jih je iz omare in jih ogledoval na svetlobi, nato jih je postavljaj nazaj na svoje mesto in jemal druge. Niti jaz niti Danilo nisva vedela, da ima Češnovar s tem svoj namen. Končno je Danilo z velikim veseljem našel svojega deda.

Češnovar si ga je ogledal. Lutka je bila plešasta in čokata. Danilo je rekel Češnovarju:

»Moj ded ima rdeč nos. Ali ga lahko tudi lutki malo pobarvam? Tu na mizi imate rdeč svinčnik.«

Češnovar se je smejal in mu dal svinčnik. Danilo je dedku barval nos. Barval mu ga je z velikanskim užitkom. Medtem je Češnovarju dejal:

»Veste, moj ded rad pije, zato ima rdeč nos.«

»Je ta tvoj ded kaj hud?«

»Sploh ne, če je trezen. Če se pa napije, je hud. Posebno je hud, če zvečer ne molim.«

»Ded pije doma ali gre v gostilno?«

»V gostilno gre, k Ferenčaku.«

»Je tu kakšna lutka podobna Ferenčaku?«

Danilo je začel iskati lutko, ki bi bila podobna Ferenčaku. Tudi tako je našel. Lutka-Ferenčak je bil krepak mož, z gostimi temnimi lasmi in s podvihanimi rokavi.

»Ferenčaka imaš tudi kaj rad?«

»Tega pa nimam.«

»Zakaj ne?«

»K naši mami hodi.«

»A k mami? Potem ga tvoja sestra Maja tudi nima rada?«

»Seveda ne.«

»No, še sestrico Majo najdi med lutkami.«

Ko je Danilo iskal lutko, ki bi bila podobna njegovi sestrici Maji, je Češnovar nesel rdeč svinčnik na svojo pisalno mizo. Ob tem mi je na skrivaj pomežiknil za zaveso. Videl sem, kako počasi in spretno prodira v usodo tega otroka, ne da bi se ta zavedal. Presenečen sem bil, s čim ga zabava in kako spretno ga pridobiva. Najbrž bi Češnovarju še jaz nasedel.

Danilo je medtem našel lutko, ki je bila podobna Maji. Končno sta manjkali še lutka-Danilo in lutka-mama. Sebe je med lutkami takoj izbral. Tudi lutko-mamo ni dolgo iskal. Ni bil sicer zadovoljen z njo kakor z lutko-dedom. Ta mu je najbolj ugajala. Vendar je bila tudi lutka-mama podobna pravi mami.

»Mamo imaš gotovo od vseh najrajši.«

»O ne. Dedka imam rajši kakor mamo.«

»Zakaj?«

Češnovarja je Danilov odgovor nekoliko zmedel. Čutil sem njegovo presenečenje.

»Zato, ker ima mama rajši Majo kakor mene.«

»Tega ti skoraj ne bi verjel. Pokaži z lutkami, kako ima mama rajši Majo. Napravi si kar domačo sobo. Tu imaš za lutko stol, tu je miza, tu je divan in postelja.«

Češnovar je kar sam začel sestavljati na tleh sobo, da ne bi Danilu pustil časa. Res je Danilo pohištvo v sobi lutk po svoje uredil. Kakor so ga imeli urejenega doma.

Lutko-mamo je dal na stol, tako da je sedela. V naročje ji je posadil lutko-Majo. Lutko-Danila je vzel v roko in jo približal lutki-mami, ki je objemala lutko-Majo.

Ko se je približal lutka-Danilo lutki-mami, je lutka-mama potisnila v stran lutka-Danila. Lutka-Danilo je moral gledati, kako lutka-mama poljublja lutko-Majo. Ker lutka-mama ne mara lutke-Danila, gre lutka-Danilo skozi vrata v svet in ne mara več domov.

Danilo je potem na tleh pokazal, kako odide lutka-Danilo po svetu in se več ne vrne.

Bil sem presrečen. Igra z lutkami me je pretresla, saj je z njimi igral Danilo, ki ga je življenje to igro naučilo. Samo to igro zna zaigrati z lutkami, in ta je zanj pogubna, tako da si grize nohte na rokah in nogah in gre potem v svet in se znajde tu v zbirnem centru. Ali ni končno ogabno, da preživa s Češnovarjem nanj, ko je vendar vse zanj usodno. S kakšno pravico naj bi sedaj posredovala midva s Češnovarjem Danila filmski umetnosti. In še na tako grd način. Res pa je, da se je Češnovarju posrečilo odkriti vzrok fantove razkrojenosti in nevroze. Torej ga mama ne mara. Ker ga ne mara, ga boli, zato gre od doma in se ne mara več vrniti. Njegova pot ga vodi sem v zbirni center, k lutkam, kjer se v spominih vrača nazaj k dedu, ki ga ima rad in k mami, ki je nima tako rad kakor deda.

Nisem se zganil za zaveso. Neka čudna čustva so se križala v meni. Proti filmu in za film. Sramota je izrabiti Danilovo zgodbo, a na drugi strani bi bilo vredno upodobiti Danila, ki pogreša ljubezni in je zaradi tega nesrečen. Koliko ljudi na svetu je nesrečnih, ker jim manjka ljubezni. Ob Danilu bi govoril o tem problemu film nazorno, s pretresljivo močjo bridke resnice. Ob Danilovi zgodbi bi skušal v filmu posplošiti idejo o pomanjkanju ljubezni, ki nanjo naletiš povsod, na cesti, doma, v uradih, v tovarnah, v rudnikih, še največ pa v palačah, kjer si sicer kar naprej stiskajo roke, a se iz tega rodijo največje nesreče za človeštvo. Nekaj tega splošnega bi nosil film v sebi.

Film bom delal. Češnovar mi je premišljeno odkril nenavadno zanimivo filmsko zgodbo, ki bi jo lahko snemal mešano: polovico z ljudmi, polovico z lutkami. Zgodba ima nekaj svojega v sebi, čeprav se problem o pomanjkanju ljubezni vleče, odkar obstaja svet.

Kdaj pa kdaj sva se s Češnovarjem z očmi ujela. Hotel se je prepričati, če me je že pridobil. Ko je videl, da sem zavzet spremljal fanta, je vodil igro dalje.

»Praviš, da imaš dedka rad.«

»Pa še kako.«

»Dedek spi v svoji izbi?«

»Da. Jaz spim z njim. V drugi sobi spita mama in Maja.«

»Kaj je še v dedkovi sobi, razen dveh postelj, kjer z dedkom spita?«

»Saj spiva na eni postelji. V sobi je še miza in omara, kjer ima dedek denar.«

»Kje ima dedek denar?«

»V predalu pod perilom.«

»Če bi si rad kupil bonbone, si pri njem sposodiš, kaj?«

»Saj si ne sposodim, kar vzamem ga, in tudi bonbonov si ne kupim, ampak kokto in žganje pri Ferenčaku.«

»Dedek še ni opazil, da mu denar manjka?«

»Saj mu nisem vzel veliko naenkrat.«

»Znaš pokazati z lutkami, kako vzameš denar.«

Danilo se je oprijel dela. Vzel je omaro, mizo in posteljo in jih razpostavil po tleh ob zavesi pod menojo. Samo kamero bi bilo treba v tem trenutku sprožiti. Tu je bila dedkova soba. Fant je vzel lutko-dedka in lutko-Danila. Obe je položil na posteljo. Lutka-dedek je ležal, lutka-Danilo je sedel zraven lutke-dedka.

»Dedek zvečer takoj leže, ker pride od Ferenčaka natreskan. Jaz moram moliti, dokler on ne zaspí. Če pozabim moliti, je hud. Ko on zaspí, se splazim iz postelje in vzamem iz omare denar.«

Ker je Danilo imel svojo povest z lutkami bolj za šalo, je bil pred Češnovarjem popolnoma odkrit. Kako zanimiva metoda vzgojiteljev. Danilo ni slutil, da s temi lutkami brska Češnovar po njegovi notranjosti.

»Hočeš vse natanko pokazati in povedati, kako se je zgodilo,« je rekel Češnovar.

»Tako! Dedek leže, jaz sedim zraven njega in molim: Oče naš, kateri si v nebesih, posvečeno bodi tvoje ime, pridi k nam tvoje kraljestvo, zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih tako na zemlji. Daj nam danes naš vsakdanji kruh...«

Danilo je nehal moliti in je rekel Češnovarju: »Če že zdaj hočem v omaro po denar, se dedek zgane, ker še ni čisto zaspal. Jaz molim potem dalje..., in odpusti nam naše dolge, kakor mi odpuščamo svojim dolžnikom in ne vpelji nas v skušnjava, temveč reši nas hudega, amen... Zdaj dedek že trdno spi in zdravomarijo ni treba več moliti.«

Danilo je vzel lutko-Danila na postelji in jo prinesel k omari. Tu je lutka segla v predal, lutka dedek pa je spala.

Češnovar je malo premišljal. Ni vedel, kakšno predstavo naj še odigra Danilo z lutkami, ki bi si jo jaz želel. Gledal me je skozi zaveso in razmišljal. Pogovoriti se zdaj nisva mogla. Najbrž je tehtal, ali se splača, da lutka-Danilo pokaže, kako gre k Ferenčaku in si kupi pri njem kokto ali žganje. Potem se je Češnovar odločil še za eno predstavo:

Danilo in Maja ne marata Ferenčaka. Če ga ne marata, naj pokaže, kako je doma, ko pride Ferenčak.

Danilo je dedkovo sobo takoj spremenil. V sobi je pohištvo pomnožil z divanom in nekaj stoli. Lutko-mamo je dal na divan, lutko-Majo je postavil zraven nje, pri vratih je postavil lutko-Danila.

Lutka-Ferenčak pride v sobo. Lutka-Danilo se zažene v lutko-Ferenčaka. Lutka-Ferenčak ga odrine in gre k divanu k lutki-mami. Tu se zažene vanj lutka-Maja. Tudi to lutka-Ferenčak odrine.

Zdaj vzame Danilo obe lutki, ki predstavljata Majo in Danila in ju da iz sobe, ker tako reče mama. Zunaj obe lutki — Maja in Danilo gledata skozi okno v sobo. Danilo je dal zelo mirno lutko-Ferenčaka na lutko-mamo.

Bil sem pretresen, kako je fant pokazal svoje življenje z lutkami odkrito in tudi neprizadeto. Igra z lutkami je bila zanj nekaj novega in ga je zmedla, da je pozabil, kako odkriva Češnovarju svoje najbolj pekoče bolečine, ki jih je preživljal doma, preden je pobegnil v svet.

»Dobro je, Danilo.« je končal Češnovar zanimivo predstavo, ki jo je odlično zrežiral. Nisem si mogel takoj urediti svojih misli. Najbolj žal mi je bilo, da te nenavadne igre nista spremljala skrita kamera in mikrofoni. Napravil bi mogočen film o pomanjkanju ljubezni. Kaj vse povzroča med ljudmi. Ne bi si mislil, da je pripeljalo tega fanta z nohti, obgrizenimi do krvi na rokah in nogah, sem v zbirni center in da je vznemirilo celo Češnovarja, ki sliši toliko povesti svojih zgubljenih mladih ljudi.

Češnovar je fanta odslovil. Obljubil mu je, da mu bo jutri razkazal vse lutke in vse igrače, kar jih ima.

Fant je šel. Mislim sem že stopiti s svojega odra, kjer sem sedel za zaveso, ko mi Češnovar z roko pokaže, naj sedim.

»Še epilog,« je rekel. »Tako se vrnem.«

Naglo je šel iz sobe. Govoril in mislil je samo v filmskem jeziku. Zameril sem mu, da more tako govoriti v tem trenutku, ko je slišal Danilovo tragično usodo. S kako lahkoto misli na kamero in filmski trak in celo na konec zgodbe, ki najbrž pripelje Danila v zbirni center. Kakšna bo Danilova pot od zbirnega centra naprej, Češnovar ni razmišljal, ker je mislil samo na film. In jaz, ki bi moral misliti samo na film, sem vznemirjen razmišljal o tem, kakšna bo Danilova pot iz zbirnega centra dalje. Zato se mi je zdelo, da je mnogo ljudi na svetu, ki so zgrešili svoj poklic. Midva s Češnovarjem sva že prva, ki si nisva izbrala pravih poklicev.

Češnovar se je vrnil. Z njim je prišla v sobo ženska, čemur sem se zelo začudil. Če me bo ta odkrila za zaveso, bo vse nekaj drugega, kakor če bi me odkril Danilo. Oblečena je bila sicer v preprosto obleko iz tiskanega blaga, vendar okusno. Imela je lepo postavo. Skoraj prepolno spodnjo ustnico je imela izbočeno navzdol. Oči mirne, a odločne. Lica blede. Čeprav ni bilo na njej od frizure do čevljev nič nenavadnega, je vendar zbujala pozornost. Prav zaradi te preprostosti in harmonije.

Redka ženska se dokoplje do tega. Mislim, da bi k tem redkim lahko prištel Češnovarjevo obiskovalko.

Nisem vedel, kaj naj obisk pomeni, ko me ima zaprtega v tej kletki. Zadosti mi je bilo napetosti in strahu že pri fantu. Jezen sem bil na Češnovarja. Z menoj si preveč privošči.

Vendar je Češnovar spet začel igro. Ženski je ponudil stol, kjer je sedel malo prej Danilo. Najprej ji je rekel, da je zelo zaposlen, da zadnje čase postaja utrujen, da je sploh doba taka, da človeka s svojo naglico prav ugonablja. S tem mi je gotovo hotel dati čas, da bi si žensko ogledal. Odgovarjala mu je kratko. Ko se je Češnovarju zdelo, da sem spet zbran in da lahko sledim njegovemu vsiljivemu epilogu, je žensko vprašal:

»Torej ste vi Danilova mati?«

Nisem se zganil. Od presenečenja sem zadržal dih.

»Da.« je rekla ona. Ob tem se je šele nekoliko vznemirila. Samo za spoznanje ji je rdečica spreletela lica. Vendar ni niti trznila z očmi ali obrvmi.

»Klical sem vas takoj, da ne bi skrbeli za otroka. In radi bi slišali tudi vas.«

»Da.«

»Danilo se ne počuti doma dobro. Nevrotičen je...«

Spet je molčala. Ni je mogel premakniti. Spet mi je bilo žal, da nimam tu kamere, ki bi jo snemala. Ni močnejše igre od igre življenja. Nemočni smo pred njim tisti, ki ga skušamo upodabljati po svoje. Tu ni spakovanja ne patosa ne solzave sentimentalnosti. Tu so velika stiska, molk in neka strahovita teža.

O tem ni dvoma, da je čutila mati krivdo zaradi otroka. Vendar je bila tiste vrste človek, ki molči.

Češnovar je stvar zgrabil z druge strani:

»Ferenčaka vaša otroka ne marata. Ne Maja in ne Danilo.«

»Ne marata ga.«

»Če bi se poročili z njim, bi se najbrž vse ugladilo.«

»Ne bom se z njim poročila. Čeprav bi se, z njim se ne bom nikoli.«

Češnovar se je premestil. Oddahnil se je. Šlo bo. Nadaljeval je:

»Že... vendar...«

»Tudi jaz sem iz krvi in mesa.«

»Gre pravzaprav samo za Danila. On pravi, da imate rajši Majo. Najbolj vam zameri Majo. Otrok meni, da je odveč. Ni hujše bolečine...«

Čeprav se je ženska omajala, je še molčala. Težko bi svojo notranjost razobešala na plot pred svetom.

Ko je videla, da bo morala govoriti, je dejala:

»Maja je podobna mojemu pokojnemu možu. Še duh ima isti, kakor ga je imel on... Saj pazim, da ne bi delala razlike, a pred otroki je nemogoče kaj prikriti.«

Uganka je rešena. Povezoval sem Danilovo povest z lutkami o dedku in Maji, posebno pa o Danilovi materi in Ferenčaku. Občutil sem presenetljivo odsotnost te ženske, ki sicer ima moškega, a ga ne ljubi. Posebno me je pretresel lik njenega pokojnega moža, ki ga je odkrila v Maji. Zaradi njega je delala razliko in ta je vzrok Danilove nesreče. Žena skriva svoje bolečine, vendar jih skriva premalo, da ne bi imela tako hudih posledic.

Kekega kesanja nisem opazil na njenem obrazu. Prej srd, da mora razkladati svoje stvari Češnovarju. Ne vem, kaj bi storila, ko bi vedela za najino igro. Ne bi nama ostala dolžna. Niti slutila ni, da nameravava njeno usodo zapisati na filmski trak in da hočem njen primer posplošiti v filmski zgodbi kot pomanjkanje ljubezni.

Pomanjkanje ljubezni? Ne. Ta čudna žena je premočna in prepolna ljubezni.

Kaj naj sedaj še posplošujem? Kaj naj govorim o tem, da ima premalo rada sina, ko pa preveč živi v njej mož.

Danilovo zgodbo ne bi mogel nikoli spraviti na filmski trak. Lagati bi moral in konstruirati, kar se mi upira. Skruniti moč življenja! Rajši bi delal film o molčeči, močni ženi. Toda Češnovar tega ne bi razumel. Češnovarjevega primera spet ne bom realiziral na filmskem traku. Češnovar gleda življenje preveč preprosto.

Ko je žena odšla, sem tudi jaz kmalu zapustil center. V mislih sem se vrnil spet k svojim konjem. Vsaj za zdaj, ker me je nesrečni Češnovar kljub vsej dobri volji spet razočaral.

Konji so plemenite živali. Kot ustvarjeni so za filmski trak. Žlahтни so v hitrem ali počasnem gibanju. V njih bom z gotovostjo izrazil moč in lepoto narave. Z njimi se tudi ne bom izpostavil družbeni kritiki, kakor bi se z Danilom in njegovo materjo. Na film o konjih ne bo nihče jezen, kar mi pri moji izčrpanosti in naveličanosti veliko pomeni.